

Folyóiratszemele

Cattaneo, A. – Hanslin, S. – Winkelmann, R.:

A szülők iskolai végzettségének hatása gyermekeik iskoláztatására Svájcban

(The Apple Falls Increasingly Far: Parent-Child Correlation in Schooling and the Growth of Post-Secondary Education in Switzerland.) – *Schweizerische Zeitschrift für Volkswirtschaft und Statistik*. 2007. évi 143. köt. 2. sz. 133–152. old.

A tanulmány letölthető:
<http://www.sjes.ch/papers/2007-II-2.pdf>

A tanulmány az iskoláztatás fejlődését, az alsó-, közép- és felsőfokú oktatásban résztvevők arányának változását mutatja be az 1900 és 1975 között született korosztályokra vonatkozóan Svájcban. Az 1940-es években születettek 29,7 százalékának a legmagasabb iskolai végzettsége a kötelező általános iskola volt, ami az 1970-es évek első felében születettek-nél 17,7 százalékra esett vissza. Különösen a nők iskoláztatásának növekedése volt gyors ütemű. Az 1940 és 1949, illetve az 1960 és 1969 között született korosztály egyetemet végzettjeinek aránya 4,5 százalékponttal növekedett a nők körében, ugyanez a férfiaknál 2,2 százalékpontos emelkedést eredményezett. A 2002-ben érettségizett nők száma már meghaladta a férfiakét, de az egyetemre felvett nők aránya még elmaradt a férfiakétól (47%). A fejlődés ehhez hasonló alakulását nemcsak Svájcban, hanem számos más országban is megfigyelhetjük. Az iskoláztatás terjedését egyrészt a modernizáció kényszerítette ki, másrészt az a gyakorlat, hogy a képzetebbek magasabb keresethez jutnak. A nők jogainak kiterjesztése is hozzájárult iskoláztatásuk jelentős növekedéséhez.

A tanulmány azt elemzi, hogy a szülők végzettsége milyen hatással van a gyermekek iskoláztatására. Ennek vizsgálatára a népszámlálási adatok nem alkalmasak, ezért a szerzők a Svájci Háztartási Panel hat évre kiterjedő (1999–2004) adatait használták fel. Ebből az adatállományból négy kohorsz (1934–1943, 1944–1953, 1954–1963, 1964–1973 között születettek) iskolai végzettségének alakulását vizsgálták három évtizedre vonatkozóan.

A felmérés lényege, hogy az iskoláztatás fejlődését szétbontják két tényezőre: a szülői háttér és az általános fejlődés hatására. Az iskolázott szülők elsődleges törekvése, hogy gyermekeik minél képzetebbek legyenek, amit ők tovább örökítenek gyermekeiknek, unokáiknak stb. Az iskoláztatásban mégis az alacsony iskolai végzettségű szülők gyermekeinél volt a leggyorsabb a fejlődés, ami egy kedvező jelenségre, a megnövekedett felfelé irányuló mobilitásra utal. A kutatás egyik eredménye szerint a szülők magasabb iskolai végzettsége a fiúk iskoláztatására nagyobb hatással van, mint a lányokéra.

A szerzők kutatásukban többváltozós logisztikus modellt alkalmaztak, hogy megkíséreljék elkülöníteni az anyai, illetve az apai végzettség hozzájárulását gyermekek iskoláztatási szintjéhez, de ezzel a módszerrel kívánták kvantifikálni a háztartások pénzügyi helyzetének hatásait is. A kérdések így szóltak: *a)* Milyen szerepe van a háztartás pénzügyi helyzetének az iskolai végzettség intergenerációs továbbadásában?; *b)* Változott-e ennek jelentősége az idők folyamán? Az adatok csak indirekt formában adnak lehetőséget a család jólétének vagy szegénységének tanulmányozására, mivel „a fiatalsága idején voltak-e pénz-

Megjegyzés. A Folyóiratszemelet a KSH Könyvtár (*Lencsés Ákos*) állítja össze.

ügyi problémák a családban” kérdésre igennel vagy nemmel lehetett csak felelni. Tehát e válaszokat érdemes fenntartással kezelni, noha az egyértelmű, hogy a pénzügyi problémák gyakoriságának említése a jelenhez tartva egyre kevesebb.

A svájci iskolarendszer négy szintű: kötelező általános iskola, felső középiskola, felsőfokú szakképzés, felsőfokú képzés. Az általános iskolai képzés hat évére épül a három évig tartó ún. alsó-középiskola, így a kötelező alsószintű képzés hossza kilenc év. Ezt követően a fiatalok vagy a 2–4 évig tartó szakiskolákba, vagy a 3–4 évfolyamos gimnáziumba mennek. A többség szakmai karrierjének érdekében az előbbit választja. A gimnáziumot végzett fiatalok 18 vagy 19 éves korukban lépnek be a felsőfokú képzés valamelyik intézményébe.

A felső-középiskolai végzettség, mint a legmagasabb iskolai végzettség szintje a férfiaknál az 1900-ban születettek körében 40 százalékról a 75 évvel később születetteknél majdnem 60 százalékra emelkedett, úgy, hogy az 1935 és 1970 között születetteknél folyamatosan 50 százalék körül mozgott. A nők körében 30 százalék alatti szintről indulva ugyanez a végzettség 65 százalékra nőtt, körükben a fejlődés többé-kevésbé egyenletesnek mondható. A nők és férfiak közötti iskolai végzettségbeli eltérés jelentősen mérséklődött, de nem tűnt el teljesen. Az általános iskolai végzettség (mint legmagasabb szint) a nőknél 70 százalékról 17 százalékra, a férfiaknál 48 százalékról 13 százalékra csökkent.

A vizsgálat első évében 5356 (1934 és 1973 között született) személyre terjedt ki a megfigyelés, a következő években mindössze néhány újabb svájci lakost vontak be az elemzésbe, majd 2004-ben még 3977 személyt. A kutatásba így összesen 9469 fő került, közülük 5201 volt a nő és 4268 a férfi. A már említett kohorszok közül az elsőbe az 1934 és 1943 között születettek kerültek, míg a legfiatalab-

bak születési ideje 1964 és 1973 közé esik. Feltételezték, hogy a megfigyelt személyek 26 éves életkorra (1999–1973) már megszerezték a legmagasabb iskolai végzettséget, ami a vizsgálat befejező évében már 31 évre nőtt (2004–1973). Az első kohorszba 801 nő és 668 férfi került, míg a negyedik kohorsz létszáma ennek mintegy kétszerese volt.

Az 1934 és 1943 között született nőknek csak 9 százaléka szerzett felsőfokú végzettséget, ami az 1964–1973-as kohorszba tartozóknál 20 százalékra emelkedett, a férfiaknál ugyanerre a két kohorszra számítva jóval kisebb (26 százalékról 32 százalékra) növekedés mérhető. A nőknél a fejlődés egyenletesnek mondható, míg a férfiaknál a 6 százalékpontos növekedés az utolsó (1964–1973) kohorszra jutott.

Ezek az adatok (melyeket a háztartási panelből vettek át) felfelé térnek el a népszámlálási adatoktól, mivel itt felülreprezentáltak az iskolázott emberek. De a tanulmány nem az iskolai végzettség szintjére koncentrált, hanem sokkal inkább az abban bekövetkezett változásokra. A legalacsonyabb iskolai végzettség szintje a legelső és a legutolsó kohorsz között a nők körében 20 százalékponttal (32 százalékról 12 százalékra) csökkent, a férfiaknál mindössze 6 százalékpontos (12 százalékról 6 százalékra) mérséklődés volt tapasztalható. Mindezekből egyértelműen következik, hogy a képzettségi szintben jelentős növekedés következett be, illetve közeledett egymáshoz a nők és a férfiak iskolázottsági szintje.

A megfigyelt kohorszokba tartozók iskolai végzettségét összevetve szüleikével (utóbbiak átlagosan 30 évvel idősebbek gyermekeiknél) megállapíthatjuk, hogy minden korcsoport szüleinek iskolai végzettségi szintje jelentősen elmarad gyermekeik átlagától. Az 1964–1973-as születésűek szüleinek iskolai végzettsége nem azonos az 1934–1943-as kohorsz végzettségi szintjével. Az 1964–1973-as korcsoportba

tartozók anyjának 45 százaléka csak általános iskolát végzett, miközben az 1934 és 1943 között született nőknél ez a ráta csak 32 százalékot tett ki. Mindez azt jelenti, hogy a panelban levők szüleinek iskolai végzettsége alacsonyabb, mint a valóságban, azaz az intergenerációs mobilitás mértéke a tanulmányban túlbecsült.

Az 1934 és 1943 között születetteknél az esetek 43 százalékában számoltak be a család pénzügyi problémáiról, ami az utolsó kohorszbeliekénél 16 százalékra csökkent. A Svájcba történő bevándorlás jól visszatükröződik a mintába került személyek állampolgársági arányának változásában. Az első kohorszba tartozóknak még 91 százaléka volt svájci állampolgár, de a negyedik (utolsó) kohorszbelieknek már csak 82 százaléka.

A szülők magasabb iskolai végzettsége gyermekeik iskoláztatására két módon hat: genetikailag meghatározott képességük átöröklődik a gyermekekre, illetve a képzésnek az átlagosnál nagyobb jelentőséget tulajdonítanak és több pénzt és időt fordítanak gyermekeik taníttatására. Jellemző tendencia, hogy a családi jövedelmek növekedése ellenére a gyermekszám csökken, így az egy gyerekre jutó, képzésre fordítható jövedelmek jelentősen emelkednek.

A kutatás szerint azok az első kohorszbeli nők, akiknek apja csak általános iskolai végzettséggel rendelkezett mindössze 3,6 százalékos, míg azoké, akiknek egyetemi diplomája volt, 50,9 százalékos valószínűséggel szereztek egyetemi oklevelet. A különbség meghökkentően magas (47,3 százalékpont), ami a szülői háttér meghatározó szerepére utal. Az 1964–1973-as kohorszban a különbség még mindig nagynak minősíthető (40,2 százalékpont). A férfiaknál hasonló mértékű eltéréseket tapasztaltak.

A többváltozós logisztikus modell számításának eredményei szerint az 1964–1973-as

kohorszbeli nők egyetemi végzettségi szintje 11,1 százalékponttal nőtt az 1934 és 1943 között született nőkéhez viszonyítva. Ebből 6,4 százalékpont (a növekedés 58 százaléka) az általános fejlődés, a felsőfokú oktatás kiterjedésének számlájára írható, míg 4,7 százalékpont a szülői háttér hatásával magyarázható. A férfiaknál az összetételhatás ennek csaknem a fordítottja. A két kohorszhoz tartozó férfiaknál, a 6,5 százalékpontos növekedésből csak 2,5 százalékpont (38%) magyarázható a felsőfokú oktatás expanziójával, a maradék 4 százalékpont a szülői háttér hatásával van összefüggésben. Megállapítható tehát, hogy a nők diplomaszerzésének növekedésében a felsőfokú oktatás kiterjedésének, míg a férfiaknál a szülői háttérnek van meghatározó szerepe.

Érdekes eredményt hozott a regressziós modell arra vonatkozóan, hogy az anyának vagy az apának az iskolai végzettsége meghatározó-e a gyermek iskoláztatására. A válasz erre az, hogy az apa egyetemi végzettsége körülbelül ugyanolyan hatással van gyermekeik tanulmányaira, mint az anya bármely felsőfokú végzettsége. Ez azt jelenti, hogy egy általános iskolai végzettségű apa, felsőfokú végzettségű anya házaspár hatása gyermekeik iskoláztatására ugyanolyan mértékű, mint az általános iskolai végzettségű anya, egyetemi végzettségű apa házaspáré. A valóságban azonban az ilyen összetételű házaspárok gyakorisága kicsi, mivel az egyetemi végzettségű férfiak nagy valószínűséggel felsőfokú végzettségű nőkkel házasodnak, ami felerősíti gyermekeik iskoláztatásának igényét.

A kutatás összegzéseként megállapítható, hogy a fiatalok iskoláztatásában, a megszerzett iskolai végzettségek szintjében a szülői háttér rendkívül erős, de ez a hatás az idő előrehaladtával csökken. Mindebből az következik, hogy Svájc társadalma a korábnál egyenlőbb, illetve egyenletesebb iskolai végzettségi

szint felé tart, bár ez a változás szerény és lassú. Nem tagadható azonban, hogy a veleszületett képességek különbözők, így a jó képességű fiatalok diplomaszerzése a jövőben is könnyebb lesz.

Hajnal Béla

kandidátus, a Debreceni Egyetem
habilitált főiskolai tanára
E-mail: hajnalb@de-efk.hu

**Granato, N. – Haas, A. – Hamann, S. –
Niebuhr, A.:**

**Munkaerő-mobilitás Németországban –
a migrációs és ingázási folyamat
képzettséggel összefüggő regionális
sajátosságai**

(Arbeitskräftemobilität in Deutschland.) –
*Qualifikationsspezifische Befunde regionaler
Wanderungs- und Pendlerströme. RuR. 2009. évi 67.
évf. 1. sz. 21–33. old.*

A cikk szerzői a német munkaerőpiac belső migrációs és ingázási jellemzőinek elemzésére tettek kísérletet, különös tekintettel Kelet- és Nyugat-Németország eltérő munkaerő-piaci sajátosságaira, illetve annak e folyamatban betöltött szerepére.

Mint az köztudott, az egyesítés után a munkaerő a keletitől a nyugati területek felé áramlott, amit a magasabb kereseti színvonal épp úgy magyarázott, mint a nyugati tartományok kedvezőbb munkanélküliségi mutatói. Ezek a különbségek még közel két évtizeddel az egyesítés után sem halványulnak, így például a munkanélküliség szempontjából legjobbnak, illetve legrosszabbnak minősülő régiók mutatóiban tízszeres különbség van.

A mobilitással és annak magyarázó tényezőivel számos elmélet foglalkozik, és léteznek általánosnak tekinthető egyértelmű megállapí-

tások: például, hogy a magasan képzett munkaerő mozgása nem írható le olyan nyilvánvalóan a kereseti és munkanélküliségi ráta különbözőségével, mint a kevésbé képzetteké. Szemben a mobilitással, az ingázásról jóval csekélyebb információ tudható, és vizsgálatához is csak néhány adatforrás áll rendelkezésre. Jelen tanulmány szerzői a mai Németország munkaerő-piaci indíttatású mobilitási és ingázási jellemzőit kísérelték meg a maga teljességében leírni. Ehhez először összegyűjtötték a jelenséggel valamilyen módon kapcsolatba hozható adatforrásokat, majd felvázolták a 2000 és 2005 közötti időszakot jellemző trendeket.

Az előzményekről annyit mindenképpen tudni kell, hogy az egyesítést követő belső vándorlásnak, mely a keleti területeken 1989 és 2002 között mintegy 1,3 millió fő vándorlási veszteséget eredményezett, két csúcspontja is volt: az első az időszak elején az egyesítést követően, amit egy rövid konszolidációs szakasz után 1997 és 2001 között újabb csúcs követett a konvergenciafolyamat megtorpanásának következtében. Az ingázás még a vándorlásnál is szemléletesebben tükrözi vissza az eltérő munkaerő-piaci jellemzők motiválta kiegyenlítődési folyamatot. A mobilitás és a vándorlás nem egymást helyettesítő folyamatok, azaz a vándorlás intenzitásának 2002-től bekövetkező mérséklődése nem járt az ingázás élénkülésével.

Az elemzés a 2000 és 2005 közötti történéseket a járások (kreis) szintjén vizsgálja. A vizsgált időszakban 2,7 millió társadalombiztosítással rendelkező foglalkoztatott költözött egyik járásból a másikba. A mobilitás intenzitása 2001-ben volt a legnagyobb, majd az időben előrehaladva csökkent. Az éves nettó migrációs hányadost járásonként ábrázoló kartogramról a fő tendenciák jól leolvashatók. A migráció fő iránya továbbra is keletnyugati, de a volt kelet-német tartományok-